

TURKIYA SIYOSIY ELITASINING RIVOJLANISH IERARXIYASI VA DINAMIKASI

Egamberdiyev Miravzal Bahodir o'g'li

O'zbekiston Milliy universiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti

Siyosatshunoslik yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola Elita rivoji haqida Ushbu maqolada Turkiya Siyosiy Elitasining rivojlanish tarixi istiqbollari haqida so'z boradi. Ushbu maqolada Turkiya Siyosiy Elitasining qisman Iyerarxiyasi keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: elita, siyosat, imperiya, usmonliy, podsho, byurakratiya, intellektual elita, harbiy, elita boshqaruv, konservativ, Adolat va Taraqqiyot partiyasi, kuch tuzilmalari, atatürk.

Annotation: this article is about the development of the elite, this article will talk about the prospects for the history of the development of the Turkish political elite. This article cites a partial hierarchy of the Turkish political elite.

Keywords: elite, politics, Empire, Ottoman, Tsar, bureaucratic, intellectual elite, military, elite management, conservative, Justice and Development Party, power structures, Atatürk.

Аннотация: эта статья о развитии элиты в этой статье рассматриваются перспективы истории развития политической элиты Турции. В этой статье представлена частичная иерархия политической элиты Турции.

Ключевые слова: элита, политика, Империя, Османская империя, Король, бюрократия, интеллектуальная элита, военные, элита управления, консервативная Партия справедливости и развития, силовые структуры, Ататурк.

Turkiya Elitasi Usmonli davridan Shakillana boshlagan Usmonli davrida Mamlakat miqyosida katta obro va etiborga ega bo'lgan 3 vakil mavjud edi.

Bular:

1 Hukumdor

2 Harbiy

3 Sudyalar va Qozilar

Ushbu vakillar Usmonli Elitasining asosini tashkil etkan. Usmonli davri elitasi asosini byurarakratiya bilan ish qiluvchi vakillik organi tashkil etkan. Usmonli elita vakillari uchun juda ham kop imtiyoz va qoshimchalar mavjud bolgan xususan Hukumdor elitasi vakillari yani 'Podsholar' uchun hukumat

tomonidan yer mulklar inom etilgan soliqlardan qisman yo umumiy miqyosida ozod etilgan.

Podishohlar Yanicharlar va Qozikalonlar uchun yaxshi xizmati uchun hukmdor tomonidan uy hadiya etilgan, oziq-ovqat mahsulotlari ham tarqatilgan.

Turkiya elita harbiy kuch tarixi, tez-tez Yanicharlar sifatida tanilgan, kuch ajoyib Doston bo'ladi, ta'sir, va asrlar yoyilgan va tashqarida Usmonli imperiyasi va o'chmas iz qoldirgan o'zgartirish. Yangisarlar Sultonning shaxsiy qo'riqchisi bo'lib xizmat qilgan va vaqt o'tishi bilan Usmonli imperiyasini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynagan kuchli siyosiy va harbiy kuchga aylangan piyoda askarlarning elita korpusi edi.

Yanicharlarning kelib chiqishini Usmonli imperiyasining dastlabki yillaridan boshlash mumkin. 14-asr oxirida Usmonli hukmdori Sulton Murod I (devshirme tizimini) tashkil etdi, bu imperiyaning bosib olingan hududlaridan nasroniy o'g'il bolalarni jalb qilishni buyurdi. Keyin bu bolalar Islomni qabul qilib, Sultonga xizmat qilish uchun elita askarlari sifatida o'qitildi.

Yanicharlar jangovar mahorati, intizomi va Sultonga sodiqligi bilan mashhur edilar. Ularning harbiy qudrati va siyosiy ta'siri ularni Usmonli imperiyasi tarkibidagi dahshatli kuchga aylantirdi va ular Sulton hokimiyatining muhim vositasiga aylandi.

Yanicharlarning roli harbiy xizmatdan tashqari kengaydi, chunki ular ham muhim siyosiy ta'sirga ega edilar. Ular o'zlarining ierarxiya, tashkilot va ichki boshqaruv tizimiga ega bo'lgan imtiyozli va ta'sirchan ijtimoiy sinfga aylandilar. Natijada, yangilar imperiya ishlariga katta ta'sir ko'rsatdilar, ko'pincha taxtga o'tirishga ta'sir qildilar va hatto Usmonli hukumati siyosatini shakllantirdilar.

Biroq, Usmonli imperiyasi tanazzul va ichki nizolar davriga kirganligi sababli, yangilar tobora kuchayib bordi va o'z ta'sirini imperiyani beqarorlashtiradigan usullar bilan o'tkaza boshladi. Ular modernizatsiya va islohotlarga qarshilik ko'rsatishlari bilan tanilgan, ko'pincha ularning an'anaviy imtiyozlari va hokimiyatiga tahdid soladigan o'zgarishlarga qarshi turishgan. O'zgarishlarga qarshilik ko'rsatish va ularning siyosiy intrigalarga aralashishi Usmonli davlatining zaiflashishiga yordam berdi.

Yanicharlarning ta'siri va kuchi oxir-oqibat Usmonli imperiyasi uchun javobgarlikka aylandi. 19-asrga kelib, yangilar zo'ravonlik va qo'zg'olon harakatlari bilan tanilgan buzuvchi va beqarorlashtiruvchi kuchga aylandilar. Ularning zamonaviy harbiy taktika va texnologiyalarga qarshilik ko'rsatishi, ko'plab qo'zg'olon va qo'zg'olonlarda ishtirok etishi Usmonli hukumati va jamiyatiga katta xavf tug'dirdi.

Natijada, 1826 yilda Usmonli sultoni Mahmud II imperiyani isloh qilish va markazlashtirishga intilib, Yanicharlarni siyosiy va harbiy kuch sifatida yo'q qilish uchun hal qiluvchi va shafqatsiz kampaniyani boshladi. Sifatida tanilgan tadbirda xayrli voqea, Mahmud II Yangisarlarni yo'q qilishni buyurdi, bu minglab Yanicharlarni muntazam ravishda qirg'in qilishga va bir vaqtlar qudratli elita korpusini tarqatib yuborishga olib keldi.

Yanicharlarning tugashi Usmonli imperiyasi tarixida muhim burilish yasadi. Ularning yo'q qilinishi Usmonli harbiylari va hukumatini modernizatsiya qilish va qayta qurish, shuningdek imperiyaning ichki zaif tomonlari va muammolarini hal qilishga qaratilgan keng ko'lamlı islohotlarni amalga oshirishga yo'l ochdi.

Yanicharlarning merosi Usmonli imperiyasi va uning o'rnini egallagan davlatlar tarixi va madaniyatida aks sado berishda davom etmoqda. Ularning yuksalishi va qulashi imperiyaning yo'nalishini shakllantirgan harbiy kuch, siyosiy ta'sir va ijtimoiy dinamikaning murakkab o'zaro ta'sirini aks ettiradi. Yanicharlarning doimiy ta'siri tarixning murakkab va ko'p qirrali tabiati va harbiy institutlarning imperiyalar va jamiyatlar traektoriyasiga chuqur ta'sirini eslatib turadi.

Zamonaviy Turkiya Respublikasining asoschisi Ataturk Turkiyadagi siyosiy elitaga chuqur ta'sir ko'rsatdi. Uning etakchiligi va mamlakatga bo'lgan qarashlari o'nlab yillar davomida siyosiy manzarani shakllantirdi.

Ataturkning etakchilik uslubi va siyosati dunyoviy, zamonaviy va G'arbga yo'naltirilgan millat uchun asos yaratdi. U Turkiyani modernizatsiya qilishga qaratilgan bir qator islohotlarni, shu jumladan G'arb huquqiy tizimlarini qabul qilishni, gender tengligini targ'ib qilishni va dunyoviy ta'lim tizimini yaratishni joriy etdi. Ushbu islohotlar siyosiy elitaning tafakkuriga sezilarli ta'sir ko'rsatdi, ularning dinning davlatdagi o'rne, ta'limning ahamiyati va Turkiyaning dunyodagi o'rne haqidagi qarashlarini shakllantirdi.

Ataturkning milliy birlik va dunyoviylikka bo'lgan e'tibori siyosiy elitaning boshqaruvga bo'lgan yondashuviga ham ta'sir ko'rsatdi. Uning Turkiyaning turli aholisi o'rtasida milliy o'ziga xoslik va birlik tuyg'usini yaratishga qaratilgan sa'y-harakatlari kelajakdagi rahbarlar uchun namuna bo'ldi. Ta'sir qilgan siyosiy elita Ataturkning qarashlari, dunyoviylik va modernizatsiyani targ'ib qilgan ekan, Birlashgan turk millati g'oyasini birinchi o'ringa qo'yishda davom etdi.

Turkiyadagi siyosiy elita haqida Ataturk ta'siri ham uning merosi uchun davom hurmat ko'rish mumkin. Uning imidji va tamoyillari Turkiya siyosatida kuchli ramz bo'lib qolmoqda va ko'plab siyosiy rahbarlar qonuniylik va

qo'llab-quvvatlashga erishish uchun o'zlarini Ataturkning qarashlari va qadriyatlariga moslashtirishga intildilar. Siyosiy elitaning Ataturk merosi bilan aloqasi uning rahbariyatining mamlakat siyosiy madaniyati va rahbarlarining munosabatiga doimiy ta'sirini ko'rsatadi.

Erbakaning hokimiyat tepasiga ko'tarilishi an'anaviy dunyoviy siyosiy elitadan sezilarli darajada ajralib chiqdi va Turkiya siyosatida Islomiy mafkuraning kuchayib borayotgan ta'sirini aks ettirdi. Ushbu siljish siyosiy elitaga yangi aktyorlar va istiqbollar to'plamini olib keldi, bu hukmronlikka qarshi chiqdi dunyoviytomonidan shakllangan tuzum Ataturk merosi.

Erbakan rahbariyati, shuningdek, siyosiy elita tarkibidagi ittifoqlar va kuch tuzilmalarini qayta tuzishga undadi. Uning koalitsion hukumati turli xil Islomiy va konservativ guruhlarni birlashtirdi, turli siyosiy aktyorlar o'rtasida yangi dinamika va ittifoqlarni yaratdi. Ushbu qayta tartibga solish siyosiy elita ichidagi qarorlarni qabul qilish jarayonlari va siyosatning ustuvor yo'nalishlariga, shuningdek elitaning turli qatlamlari o'rtasidagi munosabatlarga ta'sir ko'rsatdi.

Xulosa qilib aytganda, Necmettin Erbakan davrida Turkiyadagi siyosiy elitaning tarkibi, ta'siri va dinamikasida sezilarli o'zgarishlarni ko'rsatdi. Uning rahbarligi va Islomiy mafkuraning ko'tarilishi siyosiy elitaning an'anaviy dunyoviy yo'nalishiga qarshi chiqdi va ittifoqlarni, kuch tuzilmalarini va siyosat kun tartibini qayta tuzishga undadi. Erbakan davri Turkiya siyosatining o'zgaruvchan dinamikasini va siyosiy elita ichidagi turli mafkuraviy istiqbollarning o'zgaruvchan ta'sirini aks ettirdi.

Turkiyada, boshqa ko'plab mamlakatlarda bo'lgani kabi, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda ta'sir va kuchga ega bo'lgan turli elita guruhlari mavjud. Ushbu elita guruhlari turli xil kompozitsiyalar va qiziqishlarga ega va ular mamlakat yo'nalishini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Turkiyadagi asosiy elita guruhlari:

1. Siyosiy elita: Turkiyadagi siyosiy elita tarkibiga hukumat, siyosiy partiyalar va davlat institutlarida nufuzli lavozimlarni egallagan shaxslar kiradi. Bunga Prezident, Vazirlar Mahkamasi a'zolari, parlament a'zolari va siyosiy partiyalar rahbarlari kiradi. Siyosiy elita davlat siyosatini, qarorlarni qabul qilish jarayonlarini va mamlakatning umumiy boshqaruvini shakllantiradi.

2. Biznes elitasi: Turkiyada taniqli biznes rahbarlari, tadbirkorlar va sanoatchilarni o'z ichiga olgan kuchli biznes hamjamiyati mavjud. Ushbu shaxslar va ularning kompaniyalari iqtisodiyot, investitsiyalar va savdoga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ishbilarmon elita ko'pincha iqtisodiy qudrati va siyosiy rahbarlar bilan aloqalari orqali ta'sir o'tkazadi.

3. Harbiy elita: turk Qurolli kuchlari tarixan mamlakat siyosatida muhim rol o'ynagan. So'nggi yillarda harbiylarning ta'siri pasaygan bo'lsa-da, harbiy elita hali ham ma'lum doiralarda tebranib turadi va milliy xavfsizlik va mudofaa masalalarida muhim rol o'ynaydi.

4. Intellektual elita: Turkiyada ommaviy nutq, madaniy tendentsiyalar va intellektual harakatlarni shakllantiradigan akademiklar, yozuvchilar, rassomlar va fikr rahbarlaridan iborat jonli intellektual hamjamiyat mavjud. Ushbu shaxslar ko'pincha jamoatchilik fikriga, ijtimoiy me'yorlarga, g'oyalar va mafkuralarning rivojlanishiga ta'sir qiladi.

5. Diniy elita: Islom jamiyatda Markaziy o'rinni egallagan Turkiyada diniy rahbarlar va tashkilotlarning roli ham katta. Diniy elita, shu jumladan ruhoniylar, diniy olimlar va diniy muassasalar diniy ishlar, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy me'yorlarga ta'sir o'tkazadilar.

6. Media elitasi: ommaviy axborot vositalari egalari, jurnalistlar va ommaviy axborot vositalarining shaxslari jamoatchilik fikrini shakllantirish va ma'lumot tarqatishda ta'sirchan. Media elitasi ommaviy nutq, siyosiy rivoyatlar va jamoatchilikning hozirgi voqealarni idrok etishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

7. Akademik elita: universitetlar va ilmiy-tadqiqot muassasalaridagi akademiklar va tadqiqotchilar bilimlarni shakllantirish, tajribani rivojlantirish va fan, texnologiya va ta'limni rivojlantirishga hissa qo'shadilar. Akademik elita siyosatni shakllantirishda, tajriba taklif qilishda va intellektual landshaftga ta'sir ko'rsatishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Turkiyadagi siyosiy elita mamlakat siyosiy tizimida hokimiyat va ta'sir lavozimlarini egallagan shaxslardan iborat. Ushbu elita odatda tashkil etilgan siyosiy partiyalar yoki muassasalarga tegishli yoki ular bilan bog'liq. Shuni ta'kidlash kerakki, so'nggi yillarda Turkiyadagi siyosiy manzara sezilarli o'zgarishlarga duch keldi adolat va taraqqiyot partiyasi (AKP) 2002 yilda hokimiyat tepasiga kelganidan beri ustun rol o'ynaydi.

1. Rejep Tayyip Erdog'an: Rejep Tayyip Erdog'an yigirma yildan ortiq vaqt davomida Turkiya siyosatida Markaziy shaxs bo'lib kelgan. U 2003 yildan 2014 yilgacha Bosh vazir bo'lib ishlagan va 2014 yildan beri Prezident bo'lib ishlaydi. Erdog'an AKPni asos solgan va 2001da tashkil etilganidan buyon uning raisi sifatida rahbarlik qilgan. Konservativ Islomiy qarashlari va populistik ritorikasi bilan tanilgan Erdog'an mamlakat siyosati va boshqaruv tuzilmasida sezilarli o'zgarishlarga olib keldi.

2. Binali Yildirim: Binali Yildirim AKPning taniqli a'zosi va 2016-dan 2018-ga Turkiya Bosh vaziri sifatida xizmat qilgan. Shuningdek, u turli xil yuqori darajadagi vazirlik lavozimlarida ishlagan, shu jumladan Transport, dengiz

ishlari va aloqa vaziri. Yildirim Erdoganning yaqin ittifoqchisi hisoblanadi va uning faoliyati davomida yirik infratuzilma loyihalarini amalga oshirishda hal qiluvchi rol o'ynadi.

3. Kamol Kilicdaroglu: Kamol Kilicdaroglu asosiy muxolifat Respublika Xalq partiyasi (CHP) rahbari. U 2010 yildan beri partiya raisi lavozimida ishlaydi. Kilicdaroglu sotsial-demokratik siyosatni qo'llab-quvvatlaydi va Erdogan hukumatiga, xususan korrupsiya va demokratik huquqlar masalalariga qarshi chiqish haqida gapirdi.

4. Davlat Bahceli: Davlat Bahceli-o'ng qanot millatchilik mafkurasi bilan tanilgan millatchilik harakati partiyasining (MHP) rahbari. Bahceli 1997 yildan beri MHPni boshqarib kelmoqda va Turkiya siyosatida millatchilik rivoyatlarini shakllantirishda ta'sirchan bo'lgan. Uning partiyasi hozirda hukmron AKP bilan ittifoqda.

5. Ahmet Davutoglu: Ahmet Davutoglu, AKPning sobiq a'zosi, 2014-dan 2016-ga Bosh vazir sifatida xizmat qilgan. Shuningdek, u 2009 yildan 2014 yilgacha tashqi ishlar vaziri lavozimini egallagan. Davutog'lu, Turkiyaning tashqi siyosatini shakllantirishdagi roli bilan tanilgan, xususan yaqin Sharq, o'z lavozimida bo'lgan davrida. Biroq, keyinchalik u Erdogan bilan janjallashib, 2019 yilda o'zining siyosiy partiyasi-kelajak partiyasini tuzdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://tccb.gov.tr/>
2. <https://www.akparti.org.tr/en>
3. <https://dergipark.org.tr/en/>